چەند سەرنجێک لەسەر کتێبی “کارگەکانی تابووت”ی شەرزاد حەسەن … مەحمود چاوەش

کتێبی “کارگەکانی تابووت”، کە ڕەنج و کاری هزری چەندین ساڵەی نووسەر شەرزاد حەسەنە، سەرنجدانێکی قووڵ و ناوەڕۆکێکی ڕۆحی بەرفراوانە لەسەر کۆمەڵگەکانی ڕۆژهەڵاتی ناوین بەتایبەتی و کۆمەڵگەکانی تری جیهان بەگشتی. بابەتەکە ئازاری دەروونی و پیشخواردنەوەی نووسەرە لەمەر دیاردە کۆمەڵایەتی و سیاسییەکانی کۆمەڵگەیەک، کە تیایدا ساکارترین مافە سروشتییەکانی مرۆڤ خراونەتە زبڵدانی مێژوییەکی دووبارەبووەوە و بە قەولی خۆی خێڵەکئاسا. نووسەر توڕە و دەشکاو و نائومێدە لە کۆمەڵگەکانی ڕۆژهەڵاتی ناوین، کە مرۆڤی مەرگدۆست و کۆیلە و خەسێندراو بەرهەم دێنن. کتێبەکە هەوڵیداوە لە ڕوانگەیەکی سۆسیۆ-پسیکۆلۆژییەوە شیکارێکی ئەو کۆمەڵگانە بکات، کە تیایاندا مرۆڤەکانیان بەو شێوەیە تێکشکێنراو و لاوازکراون. بەڵام تێڕوانینەکانی نووسەر هەندێجار بابەتیانە هەڵنەهێنجراون، هۆی ئەمەش زۆرجار نەگەڕانە بە دوای سەرچاوە زانستییەکان و کەمی زانیاری لەمەڕ هەبوونی ئەو سەرچاوانەوە.

نووسەر هەندێ لایەنی دەروونی تاکەکان دەبەستێتەوە بە تێزەکانی سیگمۆند فرۆید دەربارەی شعور و ناشعور\هەستی (نەستی) دەرەوە و ناوەوە، هەروەها بە “بەرزە-من”ەوە، کە ئارەزووەکانی مرۆڤیان تێدا بەرجەستە ئەکرێت. بەلام تەنیا یەک سەرچاوەی ئەم بەڵگانە لە کتێبەکەدا دەستنیشان نەکراون، کە کارێکی گەلێک پڕ هیلاکی و بێزارهێنەرن. ئەمە بەمانای ئەوە نایەت، کە نووسەر بەشوێن برینەکانی ئەو کۆمەڵگایانادا نەگەڕاوە و دەستنیشانی نەکردوون، بەڵکو ئەڵتەرناتیڤێکی بۆ چارەسەری برینەکانی دانەناوە. ڕەنگە ئەو تەنیا بییەوێت کێشەکان ڕەخنەییانە فەزح بکات. نووسەر باسی کۆمەڵگەیەکی مەرگدۆست و کۆلێکتیڤئاسا دەکات، تێزی نوسینەکەش بەمەرگئاسایی و بەو میانەدا هەنگاو دەنێت و ئەلتەرناتیڤێکی بۆ نەدۆزراوەتەوە. بۆ زیاتر ڕوونبونەوەی ستایلی نوسینەکە پێم باشە بەم شێوەیەی خوارەوە شیکار بکرێن.

بەشی یەکەم

لە نێوان ستایلی ئەدەبی و زانستیدا:

"مرۆڤ ئەو گیاندارەی کە ئازادانە بژی"، ئەمە تەواوینی شەرزاد حەسەنە لەسەر مرۆڤ، ئیتر لە هەرشوێنێکی ئەم جیهانەدا بێت. نووسەر هەوڵیداوە ئەو جیاوازییە سۆسیۆکولتوریانەی، کە لەنێوان ڕۆژهەڵات و ڕۆژئاوادا بەرجەستەن، وەکو فاکتەکی مێژوویی و کولتوری دەستنیشانیان بکات. هەوڵیداوە ڕوونیبکاتەوە، کە بۆچی مرۆڤەکانی ئەوروپا ئازادترن، تاکڕەوایەتی وەکو مافێکی سروشتی خۆیان دەبینن و لای ئەمەش مەگەلپەرست و مەرگدۆست و ئازادییەکانی تاک بێهایان نییە. بۆ ڕوونکردنەوەی ئەمانش نووسەر هەوڵیداوە ئەم دیاردەیە بە پێوەری چەند بنەمایەکی مێژوویی، سۆسیۆکولتوری و دەروونناسی شیکار بکات. بە بیروڕای من لەمەڕەدا نووسەر هەنگاو دەنێتە لایەنە زانستییەکانەوە، زانستی کۆمەڵایەتی (سۆسیۆلۆجی)، دەروونناسی (پسیشۆلۆگی)، پەروەردەناسی (پەداگۆگی)، هەروەک ئامیاریناسی (پۆلیتۆلۆگی). ئەمەش کاری نوسینی کتێبێکی لەم جۆرە ئاسان ناکات، لە بەر هەر ئارگومێنتێکی زانستی نووسەر پێویستی بە بنەما و سەرچاوە زانستییەکان دەبێت. لە تەواوی ئارگومێنتەکاندا بنەما و سەرچاوە زانستییەکان بەدیناکەین، یان زۆر بە کەمی دەستنیشانکراون، کە بەداخەوە لە نرخاندنە زانستییەکەی ئەم کتێبە کەمدەکاتەوە.

کتێبی "کارگەی تابووتەکان" سەرنجێکی ڕەخنەگرانەی کۆمەڵایەتییە بە پلەی یەکەم دژی کۆمەڵگەکانی ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست، کە نووسەر بە تاریکهەڵاتی ناوەڕاست یان ڕەشهەڵاتی ناوەڕاست ناوزەندی دەکات. لەکاتی خوێندنەوەی کتێبەکەدا بەڕوونی بۆمان دەردەکەوێت، کە نووسەر زیاتر تێکستێکی ئەدەبی و بە ستایلێکی چیرۆکنووسی یان ڕۆماننووسی بەکارهێناوە، نەک ستایلێکی زانستی، کە لە هەندێ بڕگە زانستییەکاندا بنەمای زانستی دەخوازێت. نووسەر هەوڵیداوە بنەما زانستییەکان ڕوونبکاتەوە، بەڵام سەرچاوە زانستییەکان لە زۆربەی تێکستەکاندا دیاری نەکراون. کارەکە زیاتر بابەتێکی سۆسیۆکولتورییە، لەسەر بنەمای زانستەکانی تر، کە لەمەڕەدا ناویانهێنراوە. بێگومان مامۆستا شەرزاد زیاتر چیرۆکنووس و ڕۆماننووسە و چەندەها کاری ئەدەبی و ڕۆمان و کورتەچیرۆکی نوسیوە، دیارە ئەو پەنچە و پێنووسەی لە نووسینەوەی ئەم کارەیدا بەکاری هێناوە، بەڕوونی دەست و پەنجەی ڕۆماننووس یان چیرۆکنووسەکە. ئەمەش مافێکی سروشتی نووسەر خۆیەتی. نووسەر هەوڵیداوە هاوسەنگییەک (بالانسێک) لە نێوان تێکستە ئەدەبی و شیکارە زانستییەکاندا بکات، بەڵام بە بیروڕای من ستایلەکە تێکەڵەیەکە لە هەردووکیان.

خاڵبەندی:

ڕەنگە لە ستایلی نوسینەوەی چیرۆک یان ڕۆمان یان زۆر بەرھەمی ئەدەبیدا خاڵبەندی دەورێکی ئەوتۆ نەبینێت، ئاخر فەنتازتای بیر و هەستی ناوەوەی نووسەر بێسنوور دەمێننەوە. بەڵام کاتێک باس لە نووسینەوەی بابەتێکی زانستی دەکەین، دەبێت گەلێک ئاگاداری لایەنی خاڵبەندی بین. بەرھەمە ئەدەبییەکان جۆرێک لە فەنتازیا و تەوس و لێکچونی جیاجیا لە خۆ دەگرن، کە خاڵبەندی دەوری زۆر گرنگیان تێدا نابینن. خاڵبەندی لە کارێکی زانستیدا دەستنیشانکەری پنتی ئارگومێنتەکانن، هەر لەبەر ئەوەشە دانانی خاڵ لە ڕستەکاندا زۆر گرنگن. خاڵبەندی پێمان دەڵێت سەرەتا و کۆتایی ڕستەیەک چیمان ئاڕاستە دەکات، بەڵام لە ستایلی نووسینی ئەم کتێبەدا خاڵبەندی زۆر بەلاوە نراوە. نووسەر لە لاپەڕە ۷۲ی کتێبەکەدا بەم شێوەیە دانوستانی کاری خاڵبەندی ئەکات:"مەحاڵە بتوانم ڕێز لە خاڵبەندی بگرم، ئەو داڕسکان و داڕژران و داڕووخانە وەها کوشندەیە کە من گەمارۆ دەدات لە قۆناغی هاوار و زریکەدا بژیم و فریای خاڵبەندییەکی باو و ئەکادیمییانە نەکەوم، چونکە خوێن و فرمێسک و ئارەقە بۆ خۆیان زمانن". بەڵام بە ڕای من خوێنەر لەکاتی خوێندنەوەی کتێبەکەدا تووشی جۆرێک هیلاکی دەبێت، چونکە ماناکان شاراوە دەبن و خوێنەریش نازانێت مەبەستی نووسەر چییە. نووسینێک، کە باس لە زانستەکان بکات و بەڵگەی زانستی بخوازێت، دەبێ ڕستەکانی زۆر شەفاف و ڕوون بن. ئەرکی کاری زانستی ئاسانکارییە نەک گرانکاری. نووسەر لە شیکاری بابەتەکاندا وشەی "تێڕمان" بە سەرنجەکانی ئەم کتێبە بەکاردەھێنێت. ئەگەر وشەکە بەو مانایە بەکارھێنراوە، کە لە دەرگای زانستەکانی تر بدات، ئەوە بێگومان خاڵبەندی زۆر گرنگە.

دوبارەبوونەوە:

سیستەمێکی پەروەردەیی داڕماو و کۆن و خەڕەکئاسا بوونەتە هۆکاری داڕمانێکی ئەخلاقی و کەسی، کە کۆمەڵگاکانی ئێمەی تووشی چەندەها کارەسات و داڕمانی کۆمەڵایەتی و سیاسی و ئەخلاقی کردووە. مرۆڤی تێکشکاو و مەرگدۆست و مێگەلپەرست کاڵای ئەو کارگانەن، کە لە لەدایکبوونیانەوە تاکو مردن خۆ لەنێو تابوتەکانیان دەنێن و دەمێننەوە. سەرئەنجامی کاریگەرییەکانی ئەم جۆرە لە پەداگۆگی دەبنە ئەنجامگەیاندنی جەنگەکان و بەکارھێنانی زەبروزەنگ. ئەمە جەوهەر و ناوەڕۆکی بەشە سەرەتاییەکانی ئەم کتێبەن. نووسەر ئەم تێزە لە زۆر شوێن و بەشەکانی کتێبەکەدا دووبارە دەکاتەوە. ڕەنگە نووسەر هەندێ داخلەدڵ و بریندار ئەو هەموو دیاردە ناشرینانەی

کۆمەڵگەی ڕۆژهەڵاتی و بە تایبەتی کوردی بێت، کە ڕستەکان دووبارە و چەندبارە بکاتەوە. بەڵام ئەم دووبارەبوونەوەیەش خوێنەر هیلاک دەکات و لە کۆنتێکست و فۆرمی کاری زانستی بەبەرییان بکات. ڕستەی درێژ و پنتی بەکۆتایی لە ستایلی زۆر نووسینی تازەدا، بە تایبەتی زانستییەکاندا، بەسەرچووە. ڕەنگە دیاردەی دووبارە و سێبارە بوونەوە تەرز و شێوازێکی کۆمەنیکاسیۆن بێت لە کۆمەڵگەکانی ئێمەدا.

دەستنیشانکردنی سەرچاوەکانی کارەکە:

بەداخەوە لە ناوهێنانی کەسەکانی ناو بابەتەکاندا سەرچاوە و زانیارییەکان ونن، بۆ نموونە کاتێک نووسەر باسی میشێل فۆکوی فەیلەسوف و کۆمەڵناس دەکات، ئەوا دەستنیشانی هیچ سەرچاوەیەکی ئەم فەیلەسوفە فەڕەنسیە ناکات. لەم بارەیەوە خوێنەر دەبێت خۆی بەشوێن سەرچاوەکاندا بگەڕێ. ڕەنگە هەندێجار خوێنەر پێویست بکات یان ئازا بێت، خۆی بەشوێن هەندێ سەرچاوەدا بگەڕێت، بەڵام نەک بەشوێن هەموو سەرچاوەیەکدا. گەلێک لە نووسەران و فەیلەسوفەکان و زانستوانەکانی جیهان لەم کتێبەدا باسکراون، بەبێ ئەوەی سەرچاوە زانستییەکان ناوزەند بکرێن. دیارە لە نووسینێکی ئەوهادا کە باس لە زانستەکان دەکرێت، سەرچاوە زانستییەکان نابێت بێبەش بن لە نووسینەکەدا، بە تایبەتی خوێنەوارانی کورد لە وڵات، کە ڕەنگە زۆر شارەزایی و زانیاریان لەسەر تێکست و سەرچاوە ئەوروپییەکان بەزمانی ئەوروپی نەبێت.

جیاوازییەکانی نێوان ڕۆژهەڵات و ڕۆژئاوا:

نووسەر وەک باسکرا ڕۆژهەڵات بە تاریکستان و تاریکهەڵات، مرۆڤەکانی بە مەرگدۆست و مەگەلپەرست، دەزگاکانی بە خێڵەکێشکاو و ئامێرئاسا، پەروەردەکەی بە خێڵەکەی ئاش و بەسەرچو و کۆنەپاتە ناودەبات. بۆیە کۆمەڵگەیەکی پڕتاریکی و قەدەرهێنەرانە بەئەنجام دەهێنێت. زانیارییەکانی دووبارە و سێبارەن تاکو دەگاتە بەرزترین جێگەی زانستی کە زانکۆکانە. سیاسییەکانی ملهوڕ و گەندەڵ، نادیموکرات و خۆبەرەپێش و شاگردەکانیشیان ماستاوچی و گوێڕایەڵی گەورەکانیانن. لە کۆمەڵگەیەکی ئەوتۆدا مرۆڤی بێهێز و کەمئیلهام دروست دەبێت.

ڕۆژئاوا خاوەنی ڕێنیسانس و شۆڕشی تەکنەلۆجیایە، مرۆڤەکانی ئازادتر و ئازادی تاکەکەس (ئیندیڤیدوالێتی / ئیندیڤیدوالیزم) پارێزراوە. سیاسەت شەفاف و دەزگاکانی دەوڵەت دابەشکراون، ژنان لە هەموو بوارەکانی ژیاندا بەشدارن، پەروەردەش جێگەی دانوستان و لە

پەرەسەندایە. لەرەش مرۆڤی گوێڕایەڵ و ملهوڕ هەنە، بەڵام بە ڕێژەیەکی کەمتر لە کۆمەڵگاکانی ڕۆژهەڵاتدا.
ئەم لێچواندنانە لە نێوان ڕۆژهەڵات و ڕۆژئاوا بۆ ڕای من بەوردی دەستنیشان نەکراون، چونکە زۆر لایەن و بواری تر هەن، کە دەبێت قووڵتر و زانستیانەتر شیکاریان بکەین. دیارە لە هەردوو جیهانەکەدا دیاردەی کۆمەڵایەتی و سیاسی و کەسی هەن، کە سەرنجی ڕەخنە و تێبینین. سەرەڕای ئەوە نووسەر زۆر بە وردی و کارامە باسی ئەو کەسانە دەکات، کە لە کۆمەڵگەکانی ڕۆژهەڵاتدا بە مرۆڤی نائاسایی و سەرکەش و ڕەخنەگر ناو دەبرێن، ئەمانەش بریتین لە نووسەر و ڕۆژنامەوان و فەیلەسوف و هونەرمەندان و رۆشنبیران. بە داخەوە ئەم بارە تاکو ئێستاش ڕاستیەکی ڕوون و ئاشکرایە، “ڕۆژهەڵات بیر و هزر کوژە”. دیارە کۆمەڵگەکانی ئەوروپاش بە چەندەها قەیران و تەنگهەڵچنین و ئاڵۆزی مێژوویی جۆراوجۆردا تێپەڕیون و تێدەپەڕن، ئەو هەموو نووسین و کۆمێنتە ڕەخنەییانەی لە لایەن نووسەرە ئەوروپیەکانەوە لە سەدەکانی ڕابردوودا بەڵگەن بە ناهەمواریی باری کۆمەڵایەتی و کەسیی مرۆڤی ئەوروپی.

لایەنی ڕۆحی و ناخ لە نوسینەکەدا

ئازاری دەروونیی نووسەر بە پێنچەی دەستەکانییەوە دیارن، تووڕە و ماندووی ڕێگەیەکی پڕ دەکاوین، پێستە لە کۆمەڵگەیەکی دژەمەدەرن، مرۆڤەکانی لە دووبارەبوونەوەیەکی بەردەوامدان. ئەمە هەستی نووسەری گەلێک بریندارکردووە. ئەم لایەنە ڕۆحییە، هەژانی دەروونە، بارێکی سایکۆلۆژی سەخت دێنێتە گۆڕێ، بۆیە نووسەر لە تەواوی نووسینەکەیدا تووڕە و ماندووبوونی ناوەوەی ڕۆحی پەخشاندەکات، ئازارەکانی کۆمەڵگەیەک، کە نووسەر ڕۆژانە بە هەستێکی مرۆڤدۆستانەوە دەیانەنشێت و ئازاری ناوەوەی دەدەن. دیارە نووسەرێکی هۆشمەند و هەستیار و بەرپرسیاری وەک شەرزاد حەسەنیش بەبەرینابێت لەم ئازارانە.

ژیاندۆستی و مەرگدۆستی

بابەتی ژیان و مەرگ لە زۆرینەی ئەدەبیاتی جیهاندا ئاوێتەکراون، بە جۆراوجۆر توێژێنراون و مامەڵەیان لەمەڕدا کراوە. مەرگ وەکو کۆتایی، کە دەبێتە سەرەتایەک بۆ زیندەوەرانی تر. لە تەواوی کتێبی “کارگەکانی تابووت”دا هەست بە جۆرێک مەیل و لادانێکی ڕۆشن بەئاڕاستەی مەرگدۆستیدا دەکەین. نووسەر لەو باوەڕەدایە، کە لە کۆمەڵگەکانی ڕۆژهەڵاتدا مرۆڤ لە مردنێکی ئەبەدیدایە، هەر لە

لەدایکبوونەوە تاکو کۆتایی ژیانی. هەڵبەتە ئەم ئاڕاستەیە لە بیرکردنەوە لە ناوەڕۆکی کۆمەڵگەکان خۆیانەوە هەڵهێنجراون، کە ڕۆژانە لە جەنگێکی بەردەوام و نامرۆڤدۆستانەدا نوقمکراون. نووسەر پێیوایە، کە مناڵ دوای لەدایکبوونی بە تونێلێکی ڕەشدا دەبرێت و لە کۆتایی تونێلەکەشدا تابووتێک چاوەڕوانێتی، واتە مناڵەکان هەر لەدوای لەدایکبوونیانەوە دەبنە کەیلە و قوربانی ترادیسیۆنێک، کە لەنێو خانەکانی کۆمەڵگەدا لەقاڵب دەدرێن. دیارە ئەم لەقاڵبدانە لە زۆربەی کۆمەڵگەکاندا، بەتایبەتی لە کۆمەڵگەی ئێمەدا، بەسەر سیستەمی پێداگۆگیدا زاڵە. ئەم جۆرە دید و تێڕوانینە لەدایکبوون و سەرهەڵدانی عەبەسییەتێک، کە سەرهەڵدانی ماتەمینیە لە کۆمەڵگەکانی ئێمەدا.

سەرهەڵدانی فەلسەفەی عەبەسییەت لە ئەوروپا لە سەدەی پێشودا، بەتایبەتی لە فەرەنسا، کە ژان پۆل سارتر، ئەلبەرت کامۆ، سیمۆن دیبڤوا و گابرێل مارسێل هەڵگر و باوەڕپێهێنراوی بوون، نموونەی دژەکاردانەوەی ئەو جەنگە وێرانکاریانە بوون، کە لە ئەوروپا بەرپاکراون. هەڵبەتە دەتوانرێت نووسەری ئەم کتێبەش بە هێندێک لەم نووسەرانە بچوێنرێت، کە ئاوێنەی ڕۆژهەڵاتمان، بە قەولی خۆی بە ڕەشهەڵاتی پێشان دەدات. نووسەر هیلاکی و ماندووبوونێکی یەکجار زۆری پێوە دیارە، نوکی پێنووسەکەی دەلەرزێت، کاتێک باسی ئەو دەڤەرەمان بۆ دەگەڕێتەوە، چوون تاڵی و زەخنەخ بە قوڕگیدا کراوە. لە پرسیارەکە لێرەدا ئەوەیە، کە ئایا ژیان بە مانای مردنە؟ یان ژیان ڕاستەوخۆ دەچوێنرێت بە مەرگ؟ بە وەڵامی ئەم پرسیارانە نموونەی مێژوویی زۆرن، کە لێرەدا دەستنیشانی بیر و هزری هانا ئاڕێنت* دەهێنمەوە بە نموونە.

ئەم ژنە فەیلەسوفە ئەڵمانی ـــ ئەمەریکیە، کە خۆی زیاتر بە توێژەرەوەناسێک دەبینێت، سەرەڕای کارەساتەکانی جەنگی جیهانی دووهەم و خۆیشی وەک ژنێکی یەهودی، گەشبین سەیری ژیانی کردووە، سەرەڕای ئەو هەموو تاڵییەی لە ژیانی وەکو ژنە یەهودییەک بەسەر بردووە. لە هەموو نووسینەکانیدا دژی فاشیستی و هۆڵۆکۆست و ڕژێمەکەی هیتلەر وەستاوەتەوە، بەڵام سیستەمی پلوڕالیستی بە تەنیا جێگر و ئەڵتەرناتیڤێک دەزانێت بۆ ژیانێکی هەمەلایەنی و جۆرەکان. ئاڕێنت کەسێکی ژیندۆست مایەوە، سەرەڕای ئەو هەموو کارەساتانەی، کە بەسەر یەهودییەکاندا هاتوون، بۆیە دژی هەموو جۆرێکی تۆتالیتاریزم بووە لە جیهاندا. ئەو مرۆ هەر لە لەدایکبوونییەوە بە کەسێکی جیاواز و داهێنەر پێناسە دەکات، بۆیە دژی تاکی ئەبستراکت (مجرد) بووە. بیرکردنەوەکانی لەسەر بناغەی لەدایکبوونەوە، نەک لەسەر مردنەوە هەڵهێنجراون. ئەو هەر

پێیوابووە، کە بەتەنیا ژیانی پێکەوەیی لەگەڵ مرۆڤەکانی تردا کۆمەڵگەیەکی پلۆڕال و هەمەجۆر بەرهەم دێنێت، کە بەهۆیەوە سەرەتایەک، کە بە سەرەتای دەستپێکردنەوەیەکی نوێ ناوزەد دەکات، لەم پەیوەندییەدا مەرجداری دەکات بە چالاکییەکانی مرۆڤ خۆیەوە. ئارێنت ئەم کۆمپلێکسە دەبەستێتەوە بە کارکردن، بەرهەمهێنان و مامەڵەکردنەوە لەتەک یەکتردا. کۆمەڵگەکانی ئەمڕۆش هەر لە ئەنجامدا دەبێت بە سەرەتایەکی ئارێنتیدا بڕوات، کۆمەڵگەیەکی دیموکراتی، کە عەقلانییەتی کۆمەڵایەتی سەروەرە و ئەنجومەنەکانی شارەوانی بە شێوەیەکی دیموکراتی ناهەڕەمی لە لایەن نوێنەرانی خەڵکەوە دابەشکرا بێتن. دیارە من لێرەدا نامەوێت شەرزاد حەسەن بە هانا ئارێنت بچوێنم، بەڵکو دوو تێڕوانینی جیاواز بۆ دیاردەکانی کۆمەڵ دیاری دەکەم. شەرزاد حەسەن ڕووناکییەک نابینێت، کە لە ئێستا و لەم دەڤەرەی ئێمەدا ڕوناکییەک ببەخشێت و هیوایەک، ئەگەر کەمیش بێت، بداتە نەوەکانی داهاتومان.
لە کۆتایی ئەم بەشەدا گرنگە دەستنیشانی ئەوە بکرێت، کە نووسەری ئەم کتێبە نەترسانە برینی کۆمەڵگەیەکمان بۆ هەڵدەداتەوە، کە لێوانلێو برینداری بەهۆی سیستەمێکی هەڕەمی سەپێنراو، پەروەردەیەکی کۆن و پاتاڵ، نوقوم بوو لە بەناو دینداری سیاسیی ڕادیکاڵ، باوک و دایکانێک، کە کۆپی مناڵ و وەچەکانیان دەکەن. کۆمەڵگەی ئێمە زیاتر پێویستی بەم جۆرە ڕەخنە و بیر و بۆچونە هزریانە هەیە، وەک پەندێکی کوردی دەبێژێت: “ئەو کەسەی دەتهێنێتە گریان، دەسۆزتە.”

21.05.2020

ئەڵمانیا، هانۆڤەر / مەحمود چاوەش

▪ هانا ئارێنت توێژەرەوەناس/فەیلەسوف و کۆمەڵناسی ئەڵمانی، ساڵی ١٩٠٦ لە شاری هانۆڤەر لەدایکبووە و لە ساڵی ١٩٧٥ لە شاری نیۆرک کۆچی دوایی کردووە.

ڕەخنەو ڕکابەریی هاوپیشەکان ... حەیدەر عەبدولڕەحمان

بەگشتی زۆر لەهاوپیشەکان لەکاتی مومارەسەکردنی پیشەکانیان، جار جارە نوقرچک لەیەکتر دەگرن، ڕەنگە هەندێ لەوان واتێ گەیشتوون، یەکێیان لەسەر شانی ئەوی دیکەیان باڵای بەرزتر دەبێت، ناشیرین کردنی بەرامبەرەکەیان ئەوان جوانتر دەکا.

بۆیە کاتی خۆی (سالێری) موزیک ژەن بەهونەری گەورەی (مۆزارت) زۆر قارس دەبوو، مۆزارتیش بەهونەری گەورەی خۆی ئارامیی لێ هەڵگرتبوو، ناوی مۆزارت و ناودارییەتی ببوو بەگرێ کوێرەیەکی شێرپەنجەیی لەسەر دڵی سالێری، تا لەکۆتاییدا لەداخان مۆزارتی ژەهر خواردوو کردو کوشتی .

دواتر هەموو دنیا (سالێری) بەو تاوانە قێزەوەنە شەرمەزار کرد، بۆیە شەوێکیان سالێری کاتێ ڕێی دەکەوێتە ماڵی بتهۆڤن بە ئەوەی ببێتە میوانی، بتهۆڤن پێی دەڵێ: من دەرگا لە کەسێک ناکەمەوە دەستێکی منی ژەهر خواردوو کردبێ.

ئەم غەریزە نامرۆییە بەردەوام لەگەڵ مرۆڤدا هاوکوف بووە، بۆیە ئێستاش شیاو نییە دکتۆرێک لای نەخۆشێک زەمی دکتۆرێکی دیکەی هاو پیشەی بکات، نیگارکێشێک هەزارو یەک بوختان بخاتە ئەستۆی نیارکێشێکی دیکە، یان دەرهێنەرێکی شانۆیی یا سینەما ڕەخنە لەدەرهێنەرێکی تر بگرێ .

ڕەنگە هەندێ جار ئەو ڕەخنانەی هاوپیشەکەت دەیگرێ، لەسەنگەی دڵ ڕەشی نەبوبێت، بەڵام لای کەسانی تر لەکدانەوەی خراپی بۆ بکرێت و بەکەسێکی خۆ پەرست و بەخیل و چاو پێ هەڵنەهاتوو لەقەڵەمی بدەن.

بۆیە وا باشترە بە خۆ دوورە پەرێز ڕاگرتن لە لەکدانەوەی کوێرانە، هەق وایە هاوپیشەکان کەمتر خۆیان لەقەرەی ڕەخنە و تیرو توانج لە یەکتر گرتن ڕابگرن و هەلسەنگاندن و نرخاندنەکان بۆ بینەرو ڕەخنەگرە پسپۆڕەکان بەجێ بهێڵن، پێم وایە ئەو کاتە ئەوەی ڕەخنەی لێ دەگیرێ، ناچاری قەبوڵ کردنی ڕای گشتی بینەران و ڕەخنەگرەکان بێت، چونکە ناتوانێ دەرگا لەسەر بیروڕای بینەرێک دابخا کە بەرهەمەکە بە ئەوەو پێشکەش بەو دەکرێ، ڕەخنەگرێکیش کە بە دیدێکی زانستی و ئەکادیمی بەرهەمەکان هەڵدەسەنگێنێ، ئەو مافی پێ ڕەوا دەبینرێ نرخاندن بۆ کارێکی داهێنەرانە بکات .

هەمیشە کاری داهێنان لەهەر بوارێکدا بێت، پێشبڕکێ و کێ بەکێی لەسەرە، بەڵام گرنگ ئەوەیە ئەو ڕکابەرییە ڕکابەرییەک بێت لەسەر

بونیاتی کاری داهێنەرانە، نەک لەسەر بونیاتی ململانێ ی کەسی.
هەموو پێشکەوتن و داهێنانێکیش لەئەنجامی ڕکابەری کردن دێتە ئاراوە، لەقۆناغێک بۆ قۆناغێکی تر، لە نەوەیەک بۆ نەوەیەکی تر، ئەوە فەلسەفەی حەداسەتە و زەمەن پێویستی بەو ڕکابەرییە هەیە بۆ بەپێز ڕاگرتنی هەنگاوەکانی پێشکەوتنی، بەڵام هیچ پێشکەوتنێکی زەمەنی، بەتاک تاکە نایەتە دی، ئەگەر هەنگاوەکان دەستە جەمعی و بەهاندان و پشتگیری کردنی یەکتر نەبێت.
هەمیشە گرنگە ئەو تێگەیشتنە بە هوشیارییەوە هەڵسوکەوتی لەگەڵدا بکرێت و هەر یەک لە ئێمە داهێنان یا هەوڵی پۆزەتیفانەی هەر یەکێکمان بەهی خۆمان بزانین، لەوە بگەین هەر داهێنانێک خشتێکە بۆ بونیاتێکی تری کۆمەڵگەیەکی مۆدێرن و نەتەوەیەکی پڕ لەشارستانی.

ئەوەی کە چالاکی ڕاستەوخۆ لە ڕۆژێکدا دەیکات جۆری خەباتەکانی دیکە لە 10 ساڵدا نایکەن… زاهیر باهیر

بزوتنەوەی Black Lives Matter کە لە دوای کوشتنی جۆرج فلۆیید لە ئەمەریکا، دەستیپێکرد ئەوە بۆ 3 هەفتەیە بەردەوامە. ئەم بزوتنەوەیە گەر گۆڕانکاری گەورەش نەکات بەڵام توانی بزوتنەوەکانی خەڵکی لە گەلێك وڵاتا ببوژێنێتەوە، کە لە ڕاستیدا ئەمە هەر بیانویەك نەبوو لە هاوپشتی و کۆمەك بە بزوتنەوەکەی ئەمەریکا. بەڵکو هانی خەڵکی دا کە لە زۆر وڵاتا بڕژێنە سەرشەقامەکان دژ بە دەسەڵات و دەوڵەت ، دژ بە نادادپەروەری کۆمەڵایەتیی، نایەکسانیی، نەبوونی ئازادیی، دژ بە هەڵاواردن، فاشییەت و ڕایسیسزم، بە کاریی ، جەنگ ، سیاسەتی دەستگرتنەوە[تەقەشوف] ، گرانبوونی هەموو شتێك، کەرەنتینەکردنی هەموو خەڵك … دژ بەمانەو زۆری تر لەمانەیە .

لە بریتانیا کە تا دوێنێش خۆپیشاندان و ناڕەزاییەکان بەردەوامبون و لەوە دەکات هەر بەردەوامبێت گەیشتە قۆناخێکی نوێترەوە کە

قۆناخی بەکارھێنانی خەباتی یاخود چالاکی ڕاستەوخۆیە.

دەیەها ساڵ زیاترە چەپ و حیزبە چەپەکان لە ڕێگای کەمپەینی واژۆو و چ□ت□ چەڵتی نێو هۆڵی پەڕلەمان و دیمانەکردن و نوسینی سەدەها وتار دژ بە ڕایسیسزم و کێشە کۆمەڵایەتییەکانی دیکە و زۆر پرسی تر کرا، بەڵام نەیانتوانی تاکە هەناگاوێك پرسەکە بەرنە پێشەوە، تاکە پەیکەرێکی کەسانی جەنگخواز و تاوانبار و کەسانی ڕایسست و بازرگانانی کۆیلە و کۆیلایەتی، پەیکەری جێنڕاڵە بەرژەوەندخوازەکانی جەنگ، سمبولەکانی کۆڵۆنیالیزم داگرنەخوارەوە… نەیانتوانی تاکە پەیکەرێکی دەغەڵی سمبولیی ئەوەی کە مرۆڤایەتیی قێزی لیدەکاتەو لابەرن.

ئێستا لە بریتانیا لە ماوەی تەنها 2 ڕۆژدا چالاکی ڕاستەوخۆ لە ڕێگای سەدەها هەزاران کەسەوە کە بەشی هەرە زۆریان لاوان و گەنجانن کە تەمەنیان لە خوار سی ساڵەوەیە ئەو کارانەی کە دەبوایە دەوڵەت لە دوای ساڵی 50 کانی چەرخی ڕابوردووە بیکردایە ، ئێستا کەوتە سەرشانی ئەم گەنجانە.
دەوڵەت و پۆلیس و سیاسییەکان، کە هەر لەو کاتەوە باس لە سیاسەتی بەیەکەوە ژیان و دژ بە ڕایسیسزم و دانی هەلی کارکردن و خۆێندن و خانووبەرە چارەسەری تەندروستیی و ژیان .. بۆ هەموو کەس، لەژێر ناوی “ڕەخساندنی هەل بۆ هەموو کەسێك بێ هیچ جۆرە جیاوازیەك ” دەکەن، کەچی هێشتا زۆر یا کەم کۆمەڵ وەکو خۆیەتی. لەگەڵ هەموو ئەوانەی کە باسم کردن و لەپاڵ ئەو هەموو خولی هەڵبژاردن وهاتنی چەپ و ڕاست ولیبراڵ بۆ سەر کورسی دەسەڵات کەچی هێشتا هەموو ئەو پرسانەی کە ناوم هێنان یا هەر وەکو خۆی بەرەوڕوومان وەستاون یاخود زۆر بە کەمی گۆڕانکارییان تێدا کراوە.

لە ئێستادا بزوتنەوە Black Lives Matter لە بریتانیا گەیشتۆتە ئاستی پاکتاوکردن و ڕاماڵینی پەیکەرەکانی کە بووبوونە ڕەمزی سەربەرزی بریتانیا و مێژووی کۆڵۆنیالیزم سوکایەتیکردن بە خەڵکانی ڕەشپێست و ڕەنگجیاوزی تر و خەڵکای ئیتنیکی.
ئەم پێشەوەچوونەش ڕۆژی یەکشەمە لە شاری برستڵ بە هێنانەخوارەوەی پەیکەری Edward Colston دەستیپێکرد کە لە چەرخی هەژدەدا بازرگانی بە هێنانی 100 هەزار پێستڕەش لە ئەریقا و کاریبیانەوە، کردووە، کە نزیکە 14 هەزاریان منداڵ و ژن بوون کە چەند هەزارێکیان ەکە لە ڕێگا تەحەمولی ناو پاپۆڕی گواستنەوەیان لە دەریادا نەکردووە گیانیان لەدەستداوە و لاشەکانیان بوون بە خۆرراکی ماسی و گیانلەبەری ئاویی. پاش ڕاکێشانی پەیکەرەکە بۆ قەراخی ئەو ڕوبارەی

کە لە برستە دا هەیە و خستیانە ناو ئاوەکە هەر وەکو چۆن ئەو خەڵکانەی کە بە کۆیلەیی دەگوازرانەوە و تەحەمولیان نەدەکرد بە مردوویی و نیوە مردوی خرانە ناو دەریاوە.

دوێنێ ، ڕۆژی 3شەمە، 09/06 خۆپیشاندانەکان لە زۆر شاری بریتانی دەستیپێکرد. لە هەر شارێك مشتیان لە یەکێك لەو پەیکەرانە گرت کە زانراوە بازرگانەتییان بە کۆیلەوە کردوە یاخود ڕۆڵێکیان هەبووە. یەکێك لەم پەیکەرانە کە لە شارەوانی تاوەرهاملەت بوو لە ڕۆژهەڵاتی لەندەن بەناوی Robert Milligan ، خۆپیشاندەران ویستیان بیهێننە خوارەوە، لە کاتێکدا کە لە ساڵی 2010 وە خەڵکی واژۆ بۆ لابردنی و هاتوچۆی پەرلەمانتار و دیمانەی میدیای بۆ دەکەن بەڵام هیچ نەکرا . دوێنێ کە خەڵکی بەخۆی بڕیاری خۆیدا کە بیڕوخێنێت ئەو پەیکەرە قێزەوەندە کە ڕەمز بوو بۆ دەسەڵات و دەوڵەتی بریتانی بیهێننە خوارەوە. بەڵام بۆ ئەوەی دەوڵەت و سیاسییەکان و پۆلیس لەوە زیاتر ڕسوا نەبن و بەیاکدانیش لە نیوانی پۆلیس و خۆپیشاندەرانا دروست نەبێت و کە دەبووە خۆپیشاندانی سەرومە شارەوانی خۆیان بڕیاریان دا کە بۆ ” حورمەتەوە” پەیکەرەکە بهێننە خوارەوە.
لە شاری ئەدنبرەی سکۆتلەندە و شاری ئۆکسفۆرد کە چەندەها لەو پەیکەرانەی لێیە ئێستا دەسەڵات بە تەمایە بۆ ” حورمەتەوە” لایان بدات. لە زانکۆی ئۆکسبفۆردی شاری ئۆکسفۆرد کە دوێنی زیاتر لە چەند هەزار خۆپیشاندەرێك بە هەمان مەبەست کۆبونەوە و دەیانویست کە چەند پەیکەرێکی لێیە بە تایبەت پەیکەری Cecil Rhodes. کە دەستی هەبووە لە بازرگانی کۆیلایەتییدا ، بهێننە خوارەوە، بەڵام پۆلیس ڕێگای نەدا و ئەوانیش ئێستا بانگەشەی خۆپیشاندانێکی چڕو پڕیان بۆ ڕۆژی هەینی 12/06 کردووە کە گەر تا ئەو کاتە زانکۆی ئۆکسفۆرد و شارەوانی ئۆکسفۆرد پەیکەرەکە لانەدەن ئەوان بیهێننە خواروە.
ئەمانەی کە دەکرێ هەمووی هەنگاوی شۆڕشگێڕانەیە بە هەکاری پرسنەکردن و مۆڵەت وەرنەگرتن لە پۆلیس ، موجازەفە بە ژیانی خۆیان لەکاتی بڵاوبوونەوەی کۆرۆنا ، بەکارهێنانی چالاکی ڕاستەوخۆ، ڕماندنی ی سومبلەکانی کە جێگای شانازی دەسەڵات و دەوڵەت و چینی سەروەر و باڵادەست و دەستەبژێرن . ئەمە جگە لەوەی لە ئەمڕۆوە داخوازی خەڵکی زیاتربووە لەوانە داوا دەکرێت کە پرۆگرامی خوێندن و پەروەرردە لە زانکۆکانا بگۆڕێن و ڕەنگدانەوەی قۆناخی ئێستای ژیانی خەڵکی بێت نەك سەردەمی کۆیلایەتیی و مێژوی هێز و باڵایی ئیمپریالیزمی بریتانیی. هەروەها ئەو شوێنانەی یا ئەو ه□□□انەی کە

بۆ ناوی ئەم تاوانبارانەوە ناوبراون تەنانەت ناوی شەقامەکانیش، ئەمانە هەمووی دەبێت بگۆڕدرێن.
ئەمانە هەمووی لە ئێستادا هەنگاوی شۆڤێنیانەن هاوکاتیش دەنیامان لە تێکانەك لە پێشوەچوونی بزوتنەوەی خەڵکی، دەکەنەوە، کە زەحمەتە گۆڕانەوەی بۆ هەبێت.

Zaherbaher.com

زاهیر باهیر
10/06/2020

کتێب : لە ناوزەنگەوە لە بابەگوڕگوڕ ... نووسەر : کەریم کاکە

کتێب : لە ناوزەنگەوە لە بابەگوڕگوڕ
بابەت : یادەوەری
نووسەر : کەریم کاکە
نەخشەکار و بەرگ : سەرکەوت وەلی
تابلۆی بەرگ : قەرەنی جەمیل – ١٩٧٦
نۆبەتی چاپ : یەکەم – ٢٠١٨

لە ناوزەنگەوە لە بابەگوڕگوڕ یادەوەری پێشمەرگەیەکی سادەیەو بە زمانی ئەدەب، بیست و حەفت ڕۆژ(٥ تا ٣١)ی راپەڕینی ساڵی ١٩٩١ دەگێڕێتەوەو ئەوەی بە چاوی خۆی بینیویەتی. …

بۆ خوێندنەوەی ئەم کتێبە کلیکی ئێرە بکەن ......